

A sugárvédelem a sugárterápiában

Hócza Gergely

**DEBRECENI
EGYETEM**
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

Sugárvédelem feladata,

hogy, biztosítsa az ionizáló sugárzás alkalmazását a jelen és jövő nemzedékek károsítása nélkül.

**DEBRECENI
EGYETEM**
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

Orvosi alkalmazás

- Az orvosi alkalmazásból származó sugárterhelésre (páciens dózisra) a korlátozás nem vonatkozik.
- Az orvosok megítélésére tartozik a diagnosztikai, illetve terápiás célt szolgáló sugárzás típusának és dózisának megválasztása.
- A betegek sugárvédelme érdekében az ICRP (International Commission on Radiological Protection) IRÁNYADÓ dózisokat és aktivitásokat adott meg a különböző vizsgálatokra.

DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

Sugárvédelem

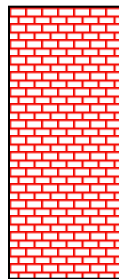
- Távolság

- Idő

- Abszorbens

Védekezés a szimulátorban, CT szimulátorban

- Ólom tartalmú gumikötény (0,5 mm Pb)
- Pajzsmirigy-védő gallérral
- Ólom tartalmú kesztyű, szemüveg

csak elöl

körkörösén pajzsmirigy

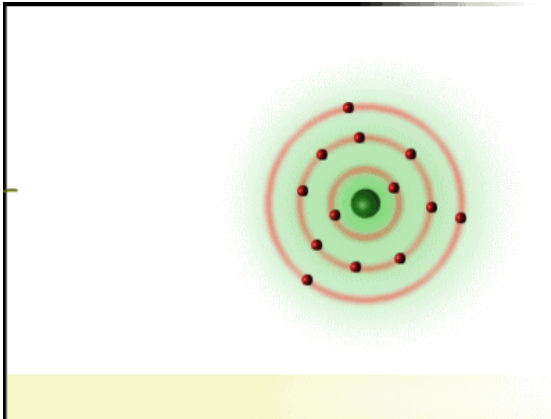

Védekezés a Co-ágyú ill. linac bunkerében

- Kezelés közben csak a beteg tartózkodhat a bunkerben
- Betegrögzítő rendszerek
- Nagy energia $\Rightarrow$ Compton effektus
- Ólom tartalmú gumikötény TILOS

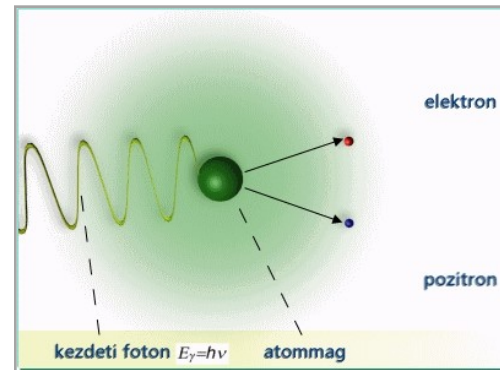
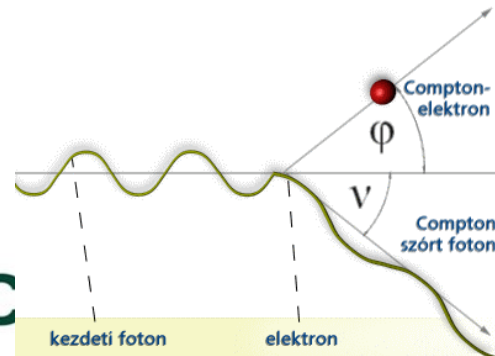
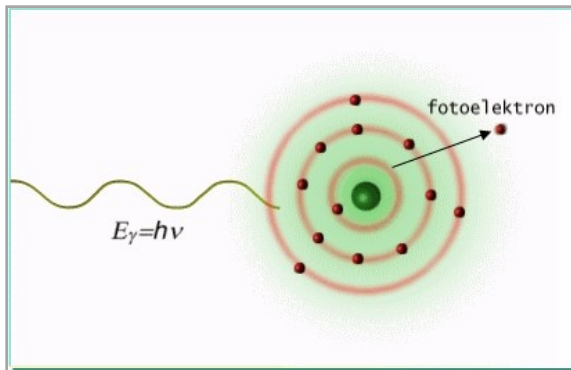
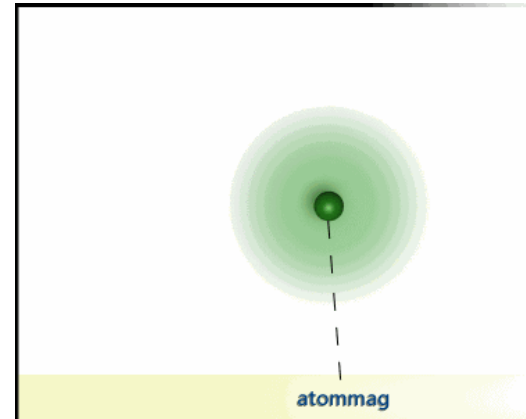
Fotoeffektus

Compton szórás

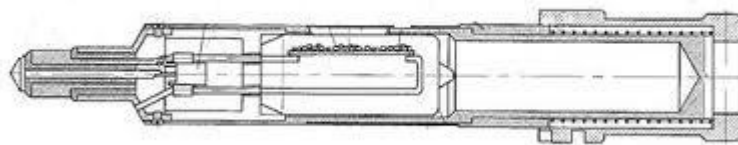

Párképződés

Személyzet védelme, ellenőrzése

- Átnéző ablak: ólomüveg
- Ablak nélküli bunker, labirintus
- Film doziméterek (már nem használatos)
- TLD (2013-tól csak ez) szívtájékon
- Digitális doziméterek (azonnal leolvasható)

Sugárterápia, szabványok

- Munkahely mérete
- Sugárzások: α , β , γ , rtg, n, p, ...
- Teleterápia
- Brachyterápia
- Minőségbiztosítás
- stb

Feladat

- **Sugárterápia: megfelelő tumor kontroll mellett minimális komplikáció (mellékhatás) legyen**
- **Modern berendezések alkalmazása**
- **Optimális kezelési technika megválasztása**
- **ICRP ajánlások betartása,
a kritikus szervek tolerancia dózisa
(táblázatok)**

Beleegyező nyilatkozat

- **A beteget tájékoztatni kell
a sugárzáskezelés folyamatáról
a várható eredményről
a lehetséges komplikációkról**
- **A betegnek nyilatkozni kell a kockázatok
elfogadásáról**

Terápiás laborok

- **Teleterápia**   felületi terápia (Chaoul)
                         félmély terápia (Orthovolt)
                         mélyterápia (Co-ágyú, linac)
- **Gamma-kés**   árnyékolás, kollimálás
- **Brachyterápia**
    ma már csak afterloading lehet (kézi NEM)

Berendezések

- Szimulátor 30-150 kV
- CT szimulátor 80-140 kV
- Chaoul 10- 60 kV
- Orthovoltos rtg 50-250 kV
- Kobaltágyú (^{60}Co) 1.25 MeV
- Lineáris gyorsító 6, 10, 15 MV foton
4,6,8,10,12,15,18 MeV e^-
- Afterloading (^{192}Ir) 317 keV (HDR)

Nagy aktivitású zárt sugárforrások biztonságnövelő jelölései

A gyártó vagy forgalmazó köteles gondoskodni arról, hogy:

- a sugárforrásnak és a sugárforrás tartónak *egyedi azonosító* sorszama legyen,
- a sorszám a sugárforrásra és a sugárforrás tartóra legyen vésve vagy bélyegezve. Amennyiben ez nem lehetséges, vagy a szállító tartály többször használatos a sugárforrás tartó legalább a sugárforrás jellegéről adjon tájékoztatást
- a sugárforrás tartó és, ha lehetséges, a sugárforrás a sugárveszély jelzésével legyen ellátva

DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

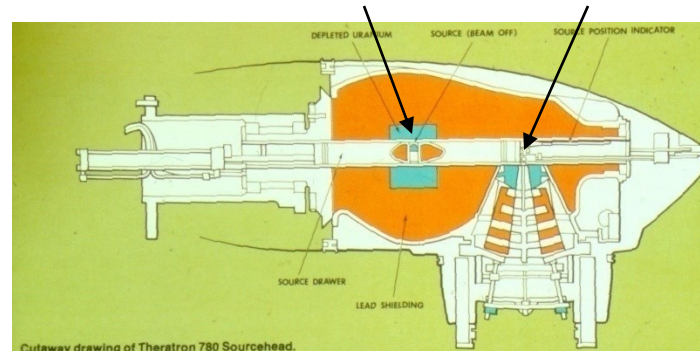
Nagy aktivitású zárt sugárforrások működése

- Tároló helyzet
  - Besugárzó helyzet
  - Üzemzavar esetén a forrás jusson vissza tároló helyzetébe
- akkumulátor
kézi erővel

Forrás
(tároló)

Forrás
(besug.)

Izotópok

Nuklid	Felezési- idő	Sugárzás fajtája	Sugárzás energiája	
			β^- MeV	γ MeV
^{60}Co	5,27 év	β^-, γ	0,312	1,173
				1,333
^{192}Ir	74 nap	β^-, γ	0,535	0,316
			0,669	0,468

Felező és tizedelő rétegvastagság

Anyag	Beton		Vas		Ólom	
	felező	tizedelő	felező	tizedelő	felező	tizedelő
	réteg (cm)		réteg (cm)		réteg (cm)	
^{60}Co	6,1	20,3	2,0	6,7	1,2	4,0
^{137}Cs	4,9	16,3	1,5	5,0	0,7	2,2
^{192}Ir	4,1	13,5	1,3	4,3	0,6	1,9

Elvárások

- **Jól kollimált nyaláb, kis félárnyék**
⇒ **ép szövetek védelme**
- **Nagy forrás - felület távolság**
⇒ **nagy százalékos mélydózis**
- **Nagy dózisteljesítmény**
⇒ **rövid kezelési idő**

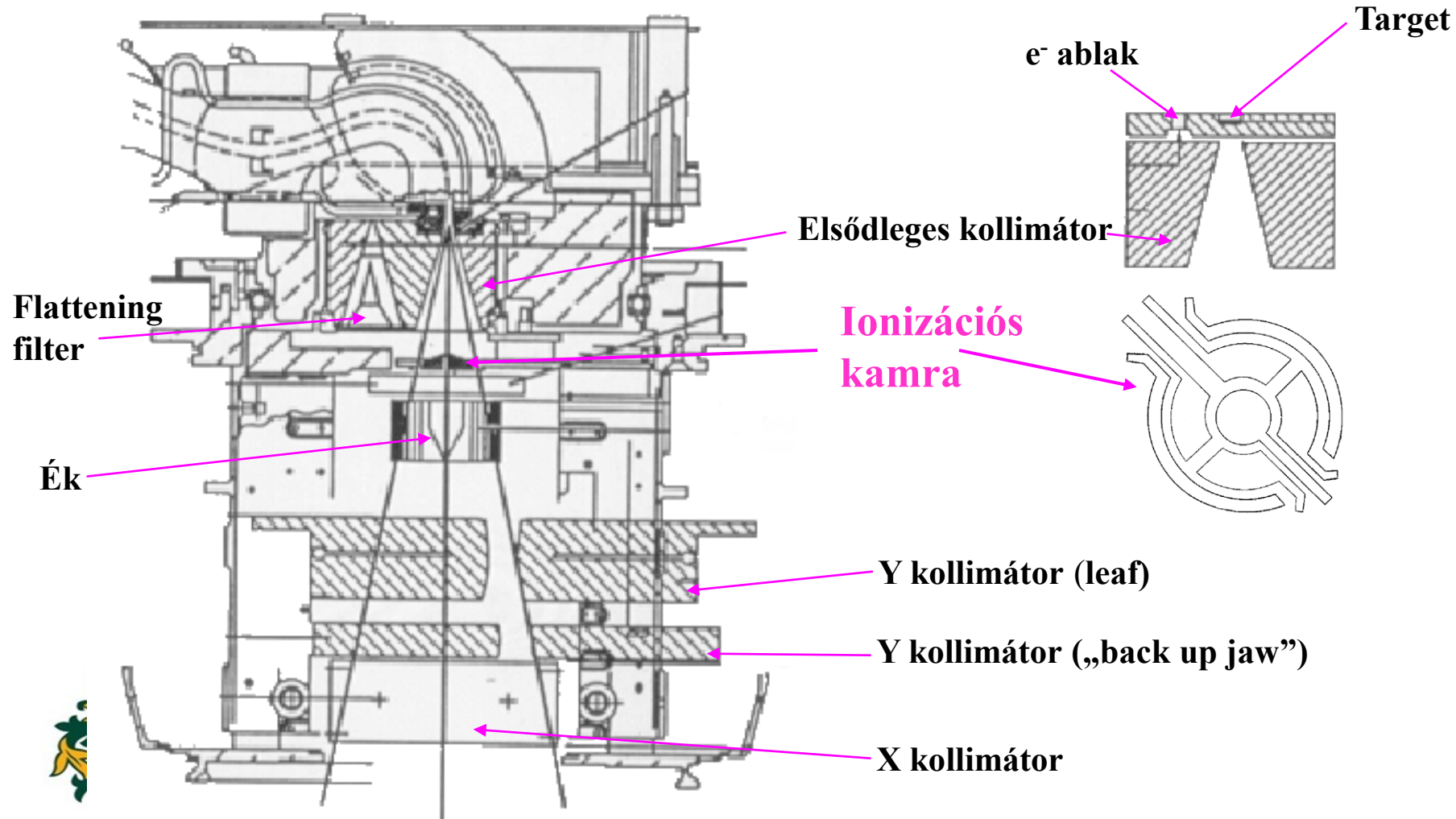

Előírások

- **A besugárzó berendezés mérje a leadott dózist**
- **A besugárzás álljon le a megfelelő dózis elérésekor**
- **A besugárzás álljon le, ha a nyaláb homogenitása, dózisteljesítménye, bármely paramétere nem megfelelő**
- **A besugárzás ne induljon el, ha valamelyik paraméter az előírttól eltér**

Lineáris gyorsító feje

Alapvető követelmények I.

- **Áramkimaradás esetén a sugárforrásnak tárolóhelyzetbe kell kerülnie**
- **Két egymástól független időmérő szerkezet, lin. gyorsító esetén két egymástól független dózismonitor-rendszer**
- **Időmérő, dózismonitor: program végén megállítja a besugárzást, dózismonitor jelzi a fennmaradó MU-t**
- **Az utoljára leadott MU-ot, időt min. 24 óráig az egyik kijelzőnek meg kell őrzni**

Alapvető követelmények II.

- Rálátás a bunker ajtajára
- **Ajtó - kényszerkapcsolat, az ajtó legyen kézzel (is) nyitható, belülről is (vészhelyzet esete)**
- Besugárzást jelző fények (fehér, zöld, sárga; zöld, piros) bejárati ajtó fölött, vezérlő pulton, besugárzó helyiségben
- Veszélyjelző feliratok (sugárveszély, ellenőrzött terület, engedély nélkül belépni tilos)
- Kezelőben:
  - sugárzás figyelő monitor, hangos riasztással
  - video kamera
  - kétoldalú beszédkapcsolat
  - vészvilágítás

Alapvető követelmények III.

- **Vészleállítók:** piros vészgomb, ajtónyitás, asztalfék kioldása
- **Feliratok**
- **Nem egyező paraméterek:** gantry szöge, kollimátor szöge, mezőméret, MU (2 független dózismonitor), dózisteljesítmény, ... esetén nem indul el a kezelés
- **Besugárzó helyiség:** ellenőrzött terület

Alapvető követelmények IV.

- **Többi helyiség: felügyelt terület**
- **Felügyelt terület határa: „Sugárveszély” felirat**
- **Vezérlő pult külön helyiségben, feliratokkal ellátva, jelzőlámpák**
- **Helyszíni sugárvédelmi kézi műszer**
- **Hő- és füstdetektálás, szellőzés min. 5-szörös**

Alapelvek

- Indokoltság
- Dóziskorlátozás
- Optimalizálás

DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

Megvalósítás

- **Megfelelő épület (bunker, zsilip, ajtó) berendezés biztonsági intézkedések minőségbiztosítás (QA/QC)**
- **Primer sugárzás, szórt sugárzás, szivárgó sugárzás, neutron termelés (>8 MV) ⇒ felaktiválódás (besugárzó berendezés feje, asztal)**

Neutron (linac)

- X15 átlag: 120 cps (ajtónál, kívül, háttér: 0)
- X6 átlag: 1 cps (ajtónál, kívül, háttér: 0)
- (γ, n) reakció > 8 MV

DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

Másodlagos sugárzások I.

- **Szórt sugárzás: a készüléken, betegen, asztalon, falakon szóródik**
- **Számítása: bonyolult**
- **Mérése: legnagyobb mezőmérettel, a kisebb foton energiával, szóró-közeg alkalmazásával (víz), különböző besugárzási irányokkal**

Másodlagos sugárzások II.

- **Szivárgó sugárzás: a készülék kialakításától függ $\Rightarrow$ irányonként különböző**
- **Multileaf collimator (MLC) lemezei között**
Mérése: legnagyobb mezőmérettel, a gyártó ajánlásának megfelelően, filmmel, denzitométerrel

Besugárzástervezés

- Homogén dóziseloszlás a céltérfogaton belül
- Maximális dózis a céltérfogaton belül
- Ép szövetek, kritikus szervek védelme, takarás (blokk, MLC)

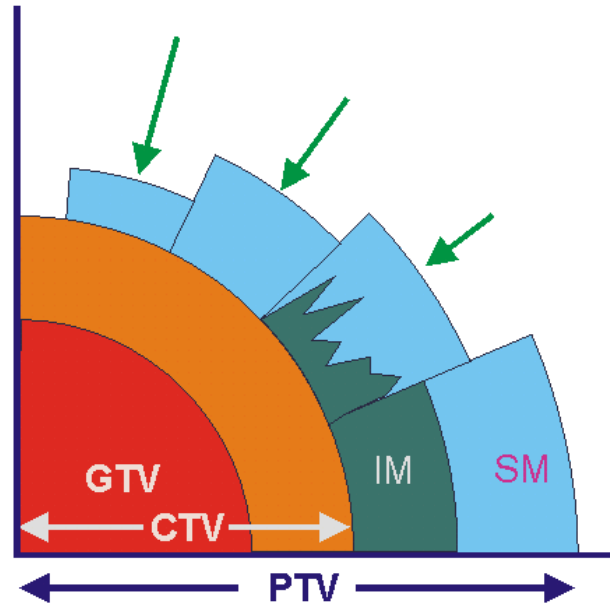
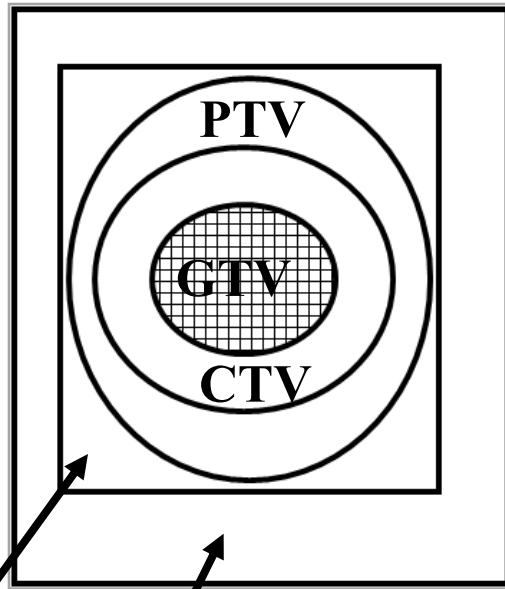
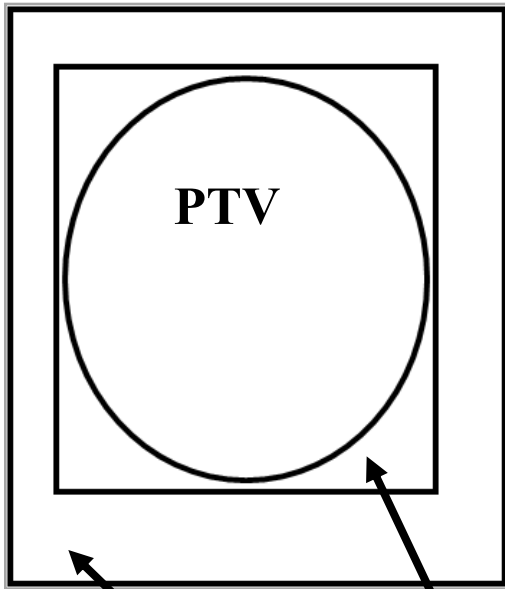
Céltérfogat meghatározása

International Commission on Radiation Units and Measures (ICRU)

Report 29 (1978.)

Report 50 (1993.)

Report 62 (1999.)

Kezelt térfogat
Besugárzott térfogat
DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

IM: internal margin
SM: set up margin

Védendő térfogat International Commission on Radiation Units and Measures (ICRU)

Report 83 (2010.)

Dose Volume Histogram (DVH)

[%]

100

PTV

OAR

DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

[Gy]

ICRU (International Commission on Radiation Units and Measurements)

Planning Target Volume (PTV):

95%-107%

Besugárzási terv elemzése:

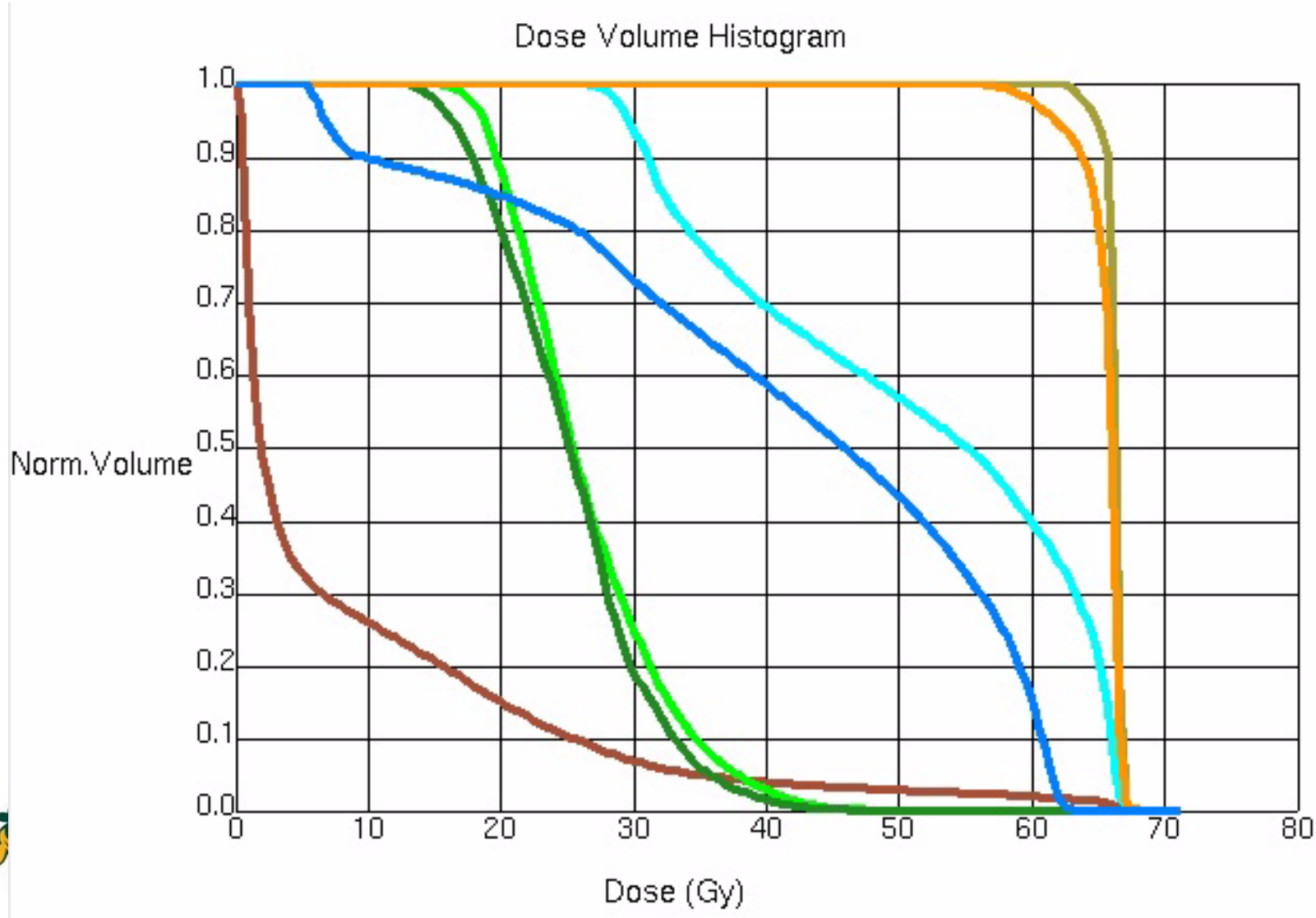
Dose Volume Histogram (DVH):

Mekkora térfogat kap meg egy adott dózist

**DEBRECENI
EGYETEM**
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

DVH valóságban

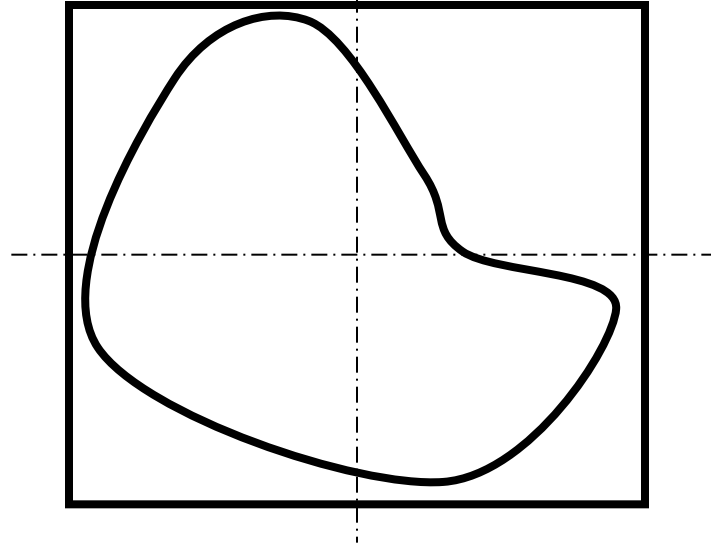
Besugárzástervezés

- A dóziseloszlás a betegen belül az egyes besugárzási mezők összegzésével alakul ki
- Treatment Planning System (TPS)
  - linac dozimetriai, geometriai adatai
    - relatív (mélydózis, profil)
    - abszolút (output faktor, wedge faktor)
  - mező, gantry, kollimátor, asztal
  - beteg adatai
    - testkontúr, szöveti inhomogenitások
    - módosító hatása (CT szeletek, MR, PET)

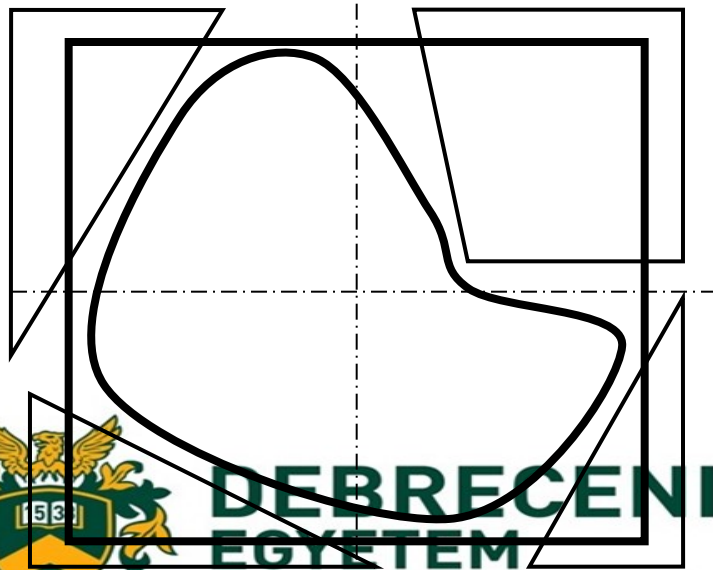

Takarások kialakítása

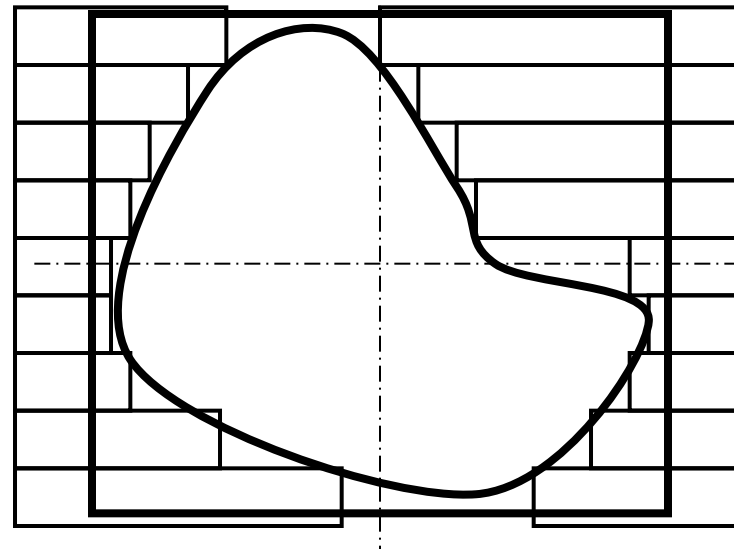
Nyílt mező

Blokkok

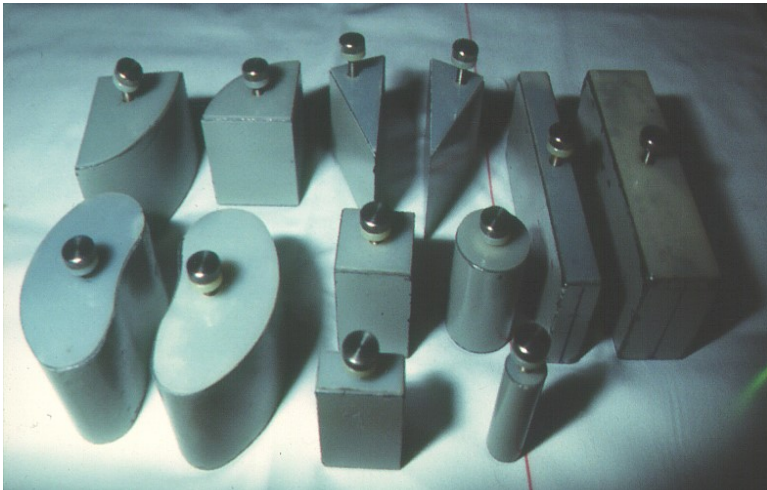

MLC

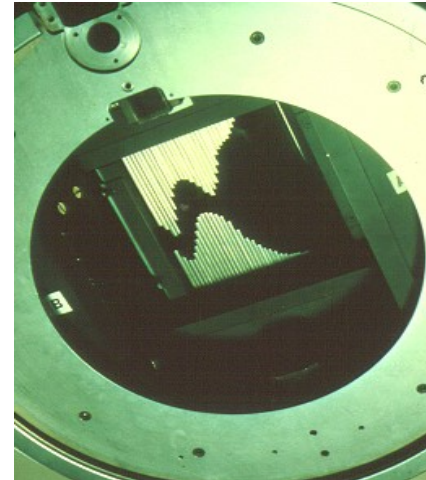
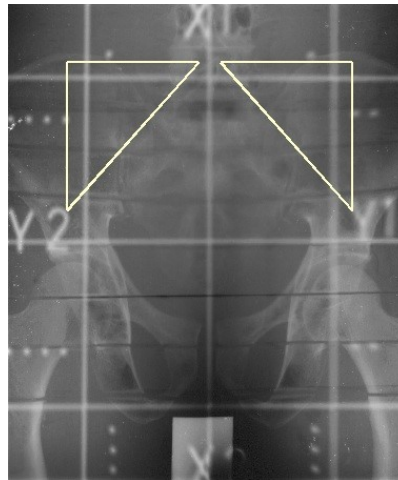

Kritikus szervek sugárvédelme (takarások)

ólom-takarások

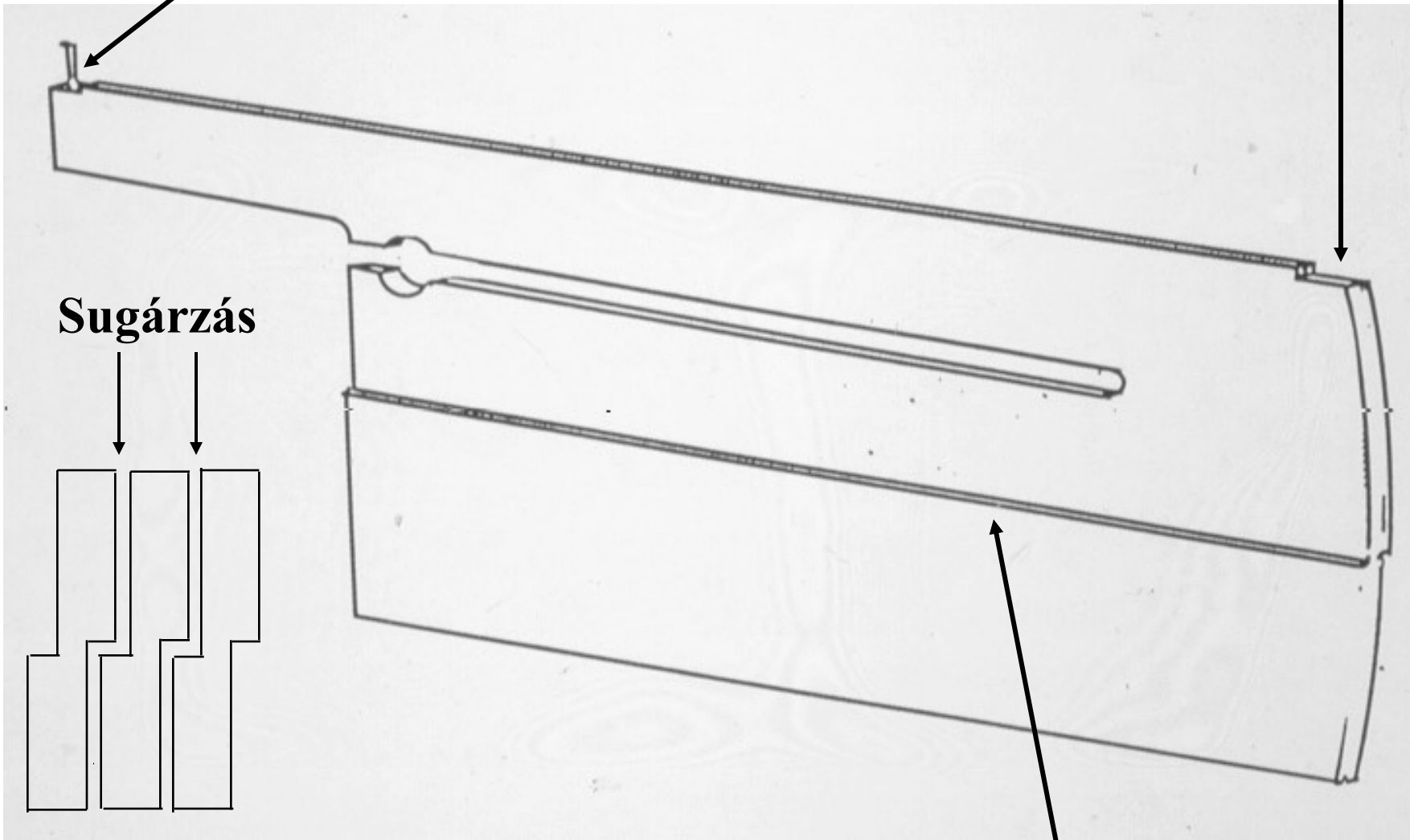
MLC

Végálláskapcsoló

Leaf

Tükör

Sugárzás

Lépcső

DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

Berendezések

- **Feleljenek meg a szabvány előírásainak**
- **Átvételi teszt:**
Teljesülnek-e a gyártó által vállalt paraméterek?
Megfelel-e a biztonsági előírásoknak?
- **Rendszeres karbantartás, mérés:**
minőségbiztosítás (mechanikai,
elektronikai, dozimetriai ellenőrzés)

Dozimetriai mérések

- **Relatív:** %-os mélydózisok, profilok
- **Abszolút:** output faktorok, ék faktor
fantom-szórás, fej-szórás
- **Fantomok:** víz (1 g/cm^3)
szilárdtest (PMMA, „solid water”)
homogén, inhomogén
„ember” ekvivalens
- **Detektorok:** ionizációs kamra, dióda, TLD, stb

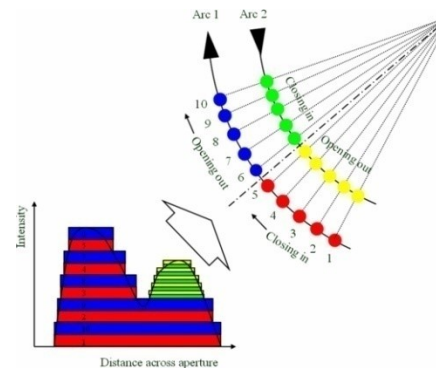
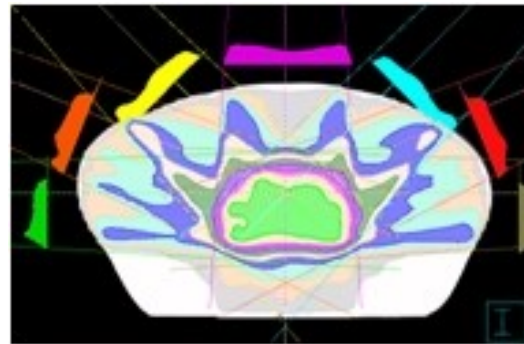
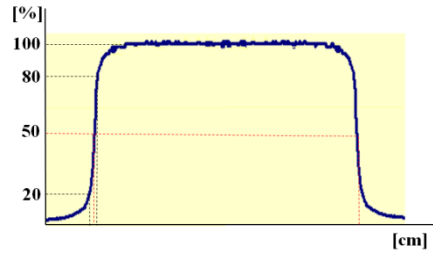

Technikák

- 3D konformális
- IMRT
  - Step&Shoot
  - DMLC (Sliding Window, interdigitális mozgás)
  - IMAT (arc therapy)
- IMRT VMAT/RapidArc
(Volumetric Intensity Modulated Arc Therapy)

DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

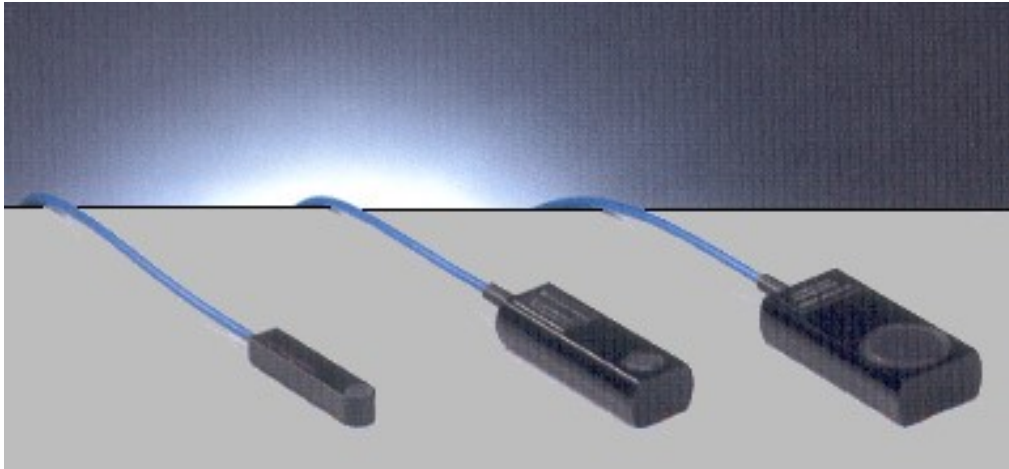

In vivo dozimetria

- **Kezelés közbeni ellenőrzés**
  - film (mező elhelyezkedése, dózisa)
  - dióda (sokcsatornás, azonnali eredmény)
  - TLD (eredmény később)
- **Speciális technikáknál (IMRT, sztereo, TBI)**
  - kezelés előtti mérés, speciális fantomban

Lágsugár kamra és fantom

Ionizációs kamra

Plexi fantom

DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

Dózismérők

Farmer kamra (foton)

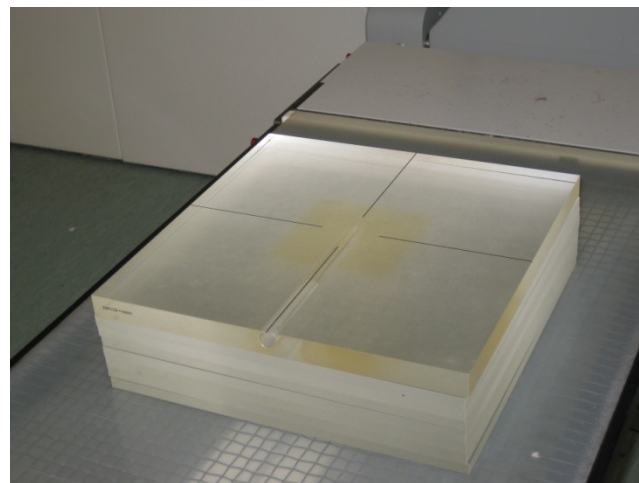
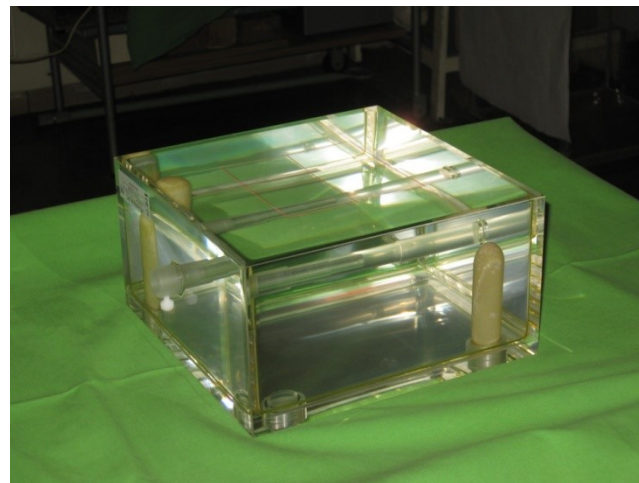
Markus kamra (e⁻)

Diódák (in vivo)

Fantomok

Zárt vízfantom

Plexi fantom

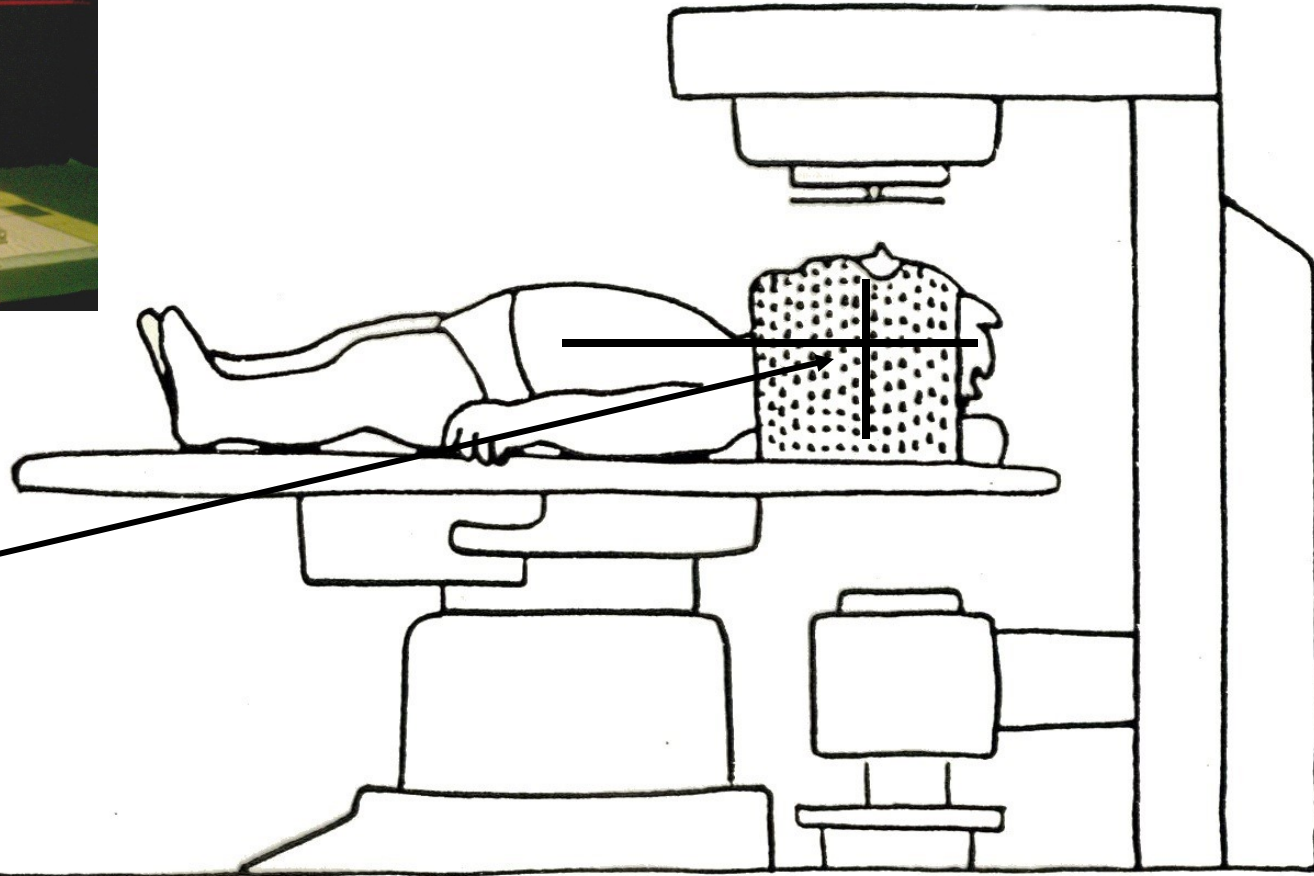
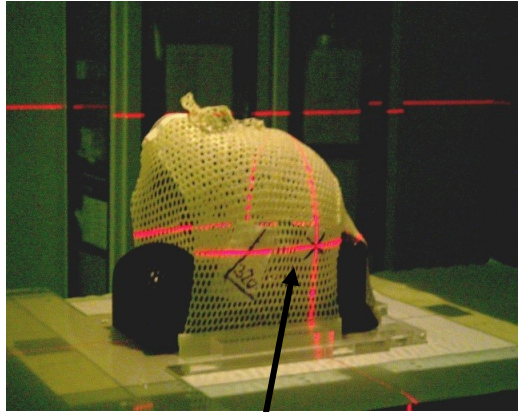

Bizonytalanságok

- **Betegelrendezés, fektetés
betegrögzítő rendszerek
karbonszálas, indexált asztallap**
  - **Szervmozgások**
  - **Fogyás, ödéma**
  - **Berendezés beállítása
gantry-, kollimátor-szög, mezőméret**
- ⇒ **Record and Verify (R&V) rendszer,
beállító felvételek (film, portal imaging)
in vivo dozimetria**

Testhelyzet rögzítés a szimulátorban

lézer

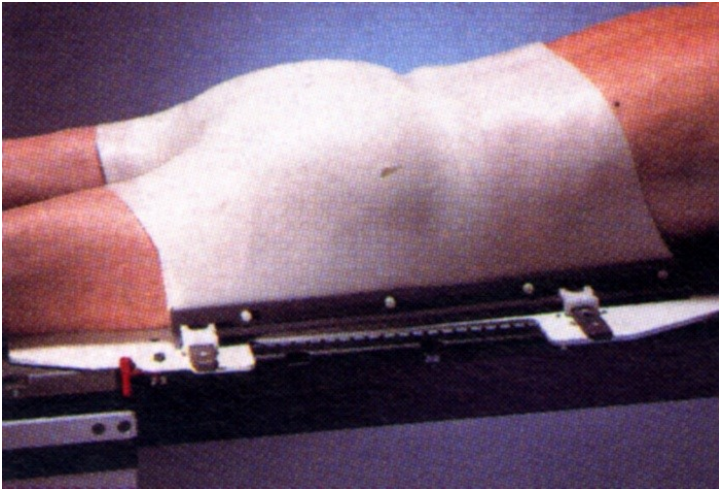

Testhelyzet rögzítés a CT szimulátorban

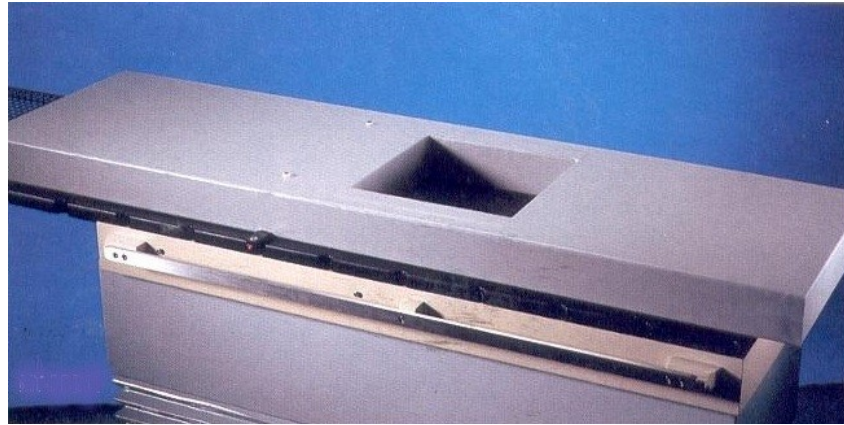

Testhelyzet rögzítők

Medence rögzítés

Hascsapda

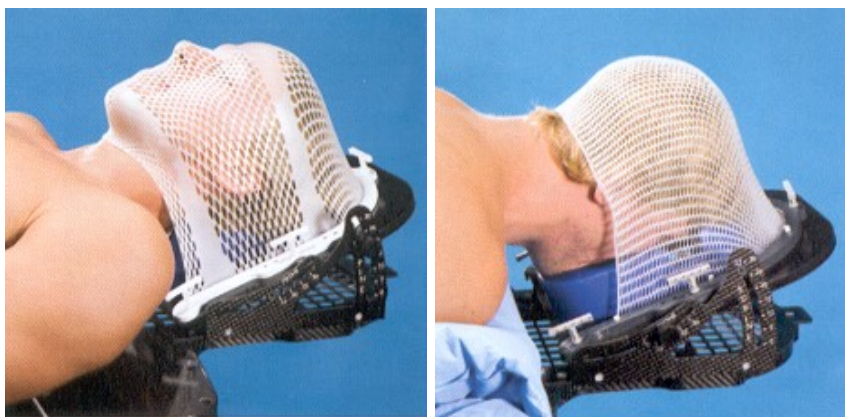
Kéztartó

Vákuum matrac

Segédeszközök

Fejrögztítő maszk, háton, hason

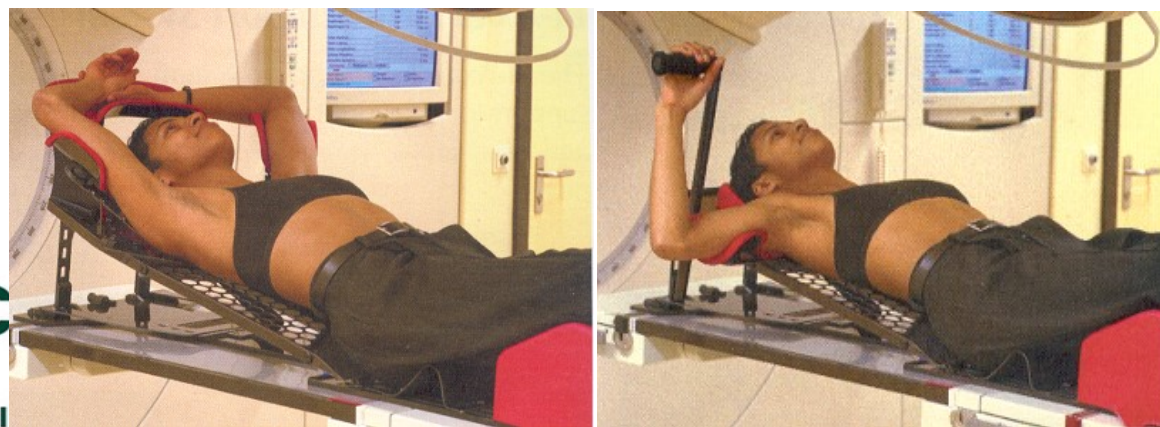
Teströgztítés

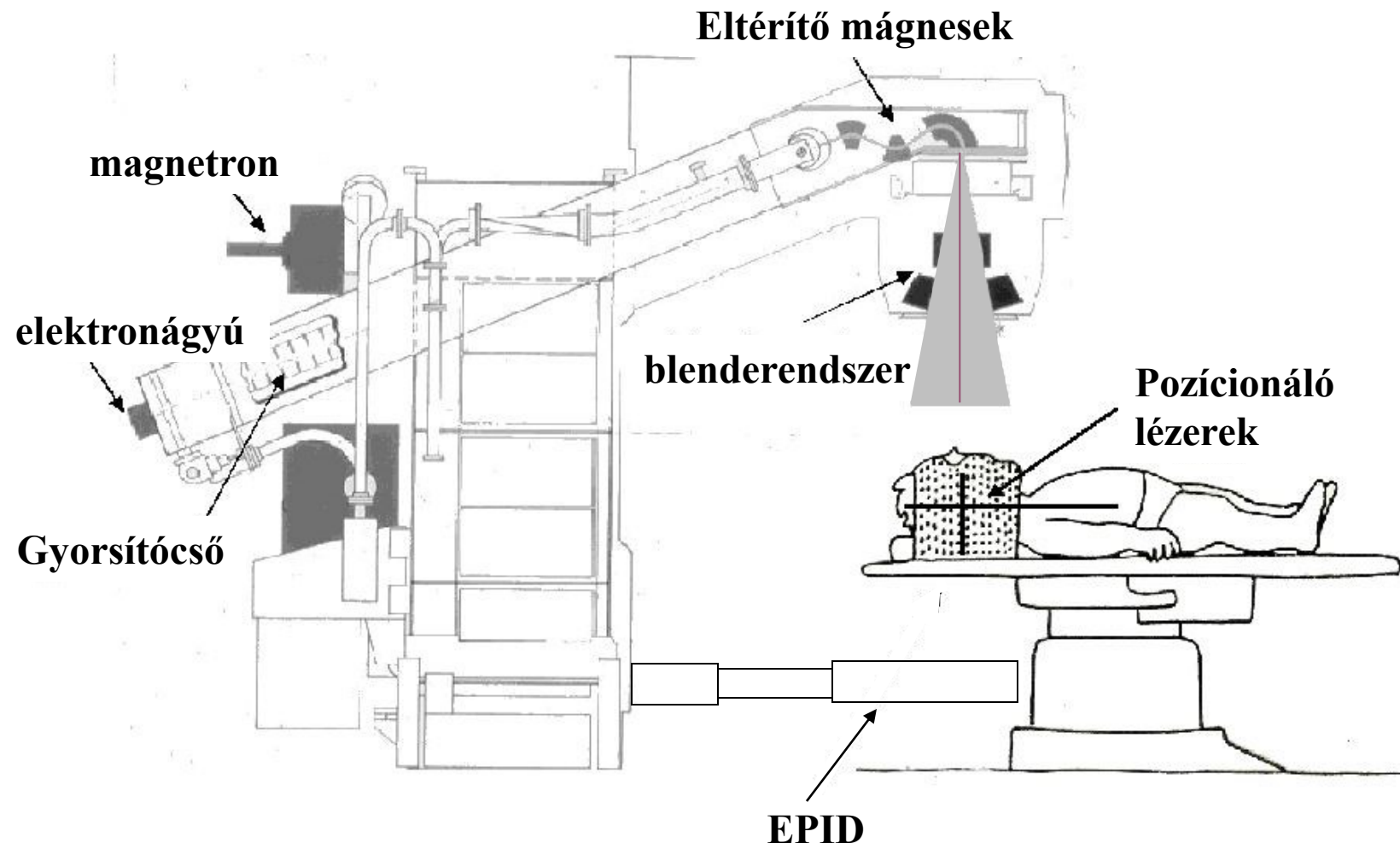
Váll-lehúzó

Kéztartók

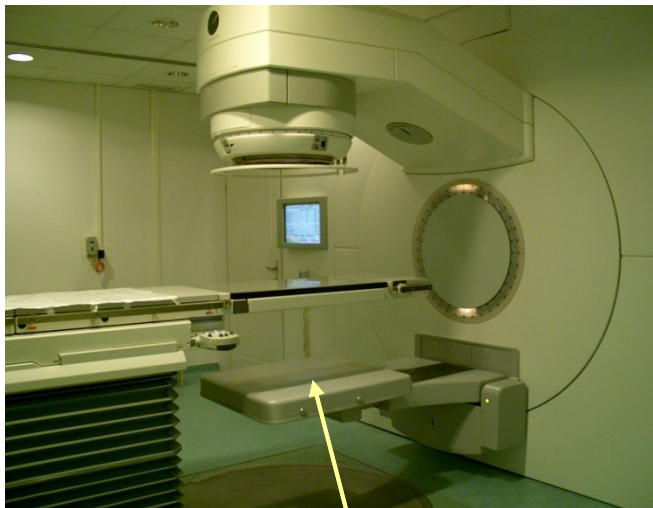

Kezelés

Kezelés kivitelezése és ellenőrzése

- Testhelyzet (lézerek)
- Verifikáció iView

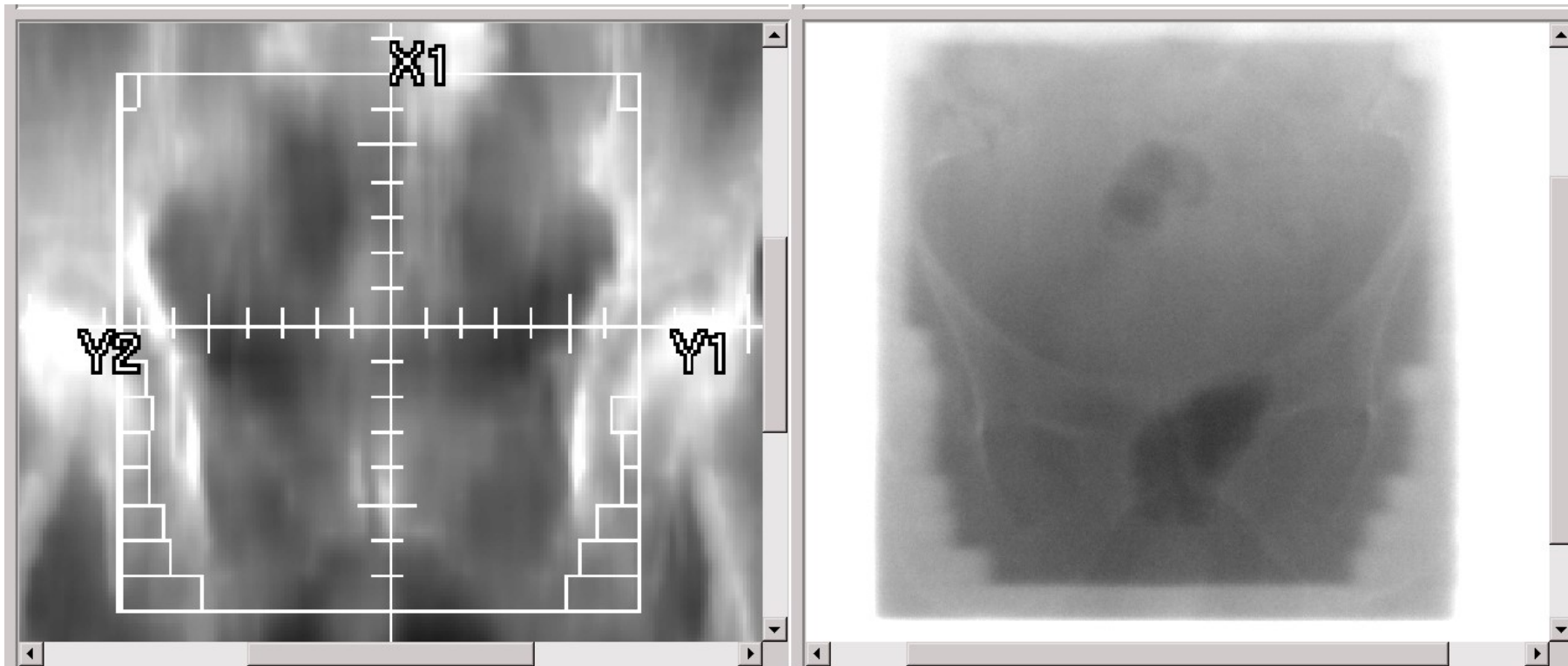

DEBRECENI
EGYETEM
ONKÓRÁDIOLOGIAI KLINIKA

**iView, amorf szilícium
kristály detektor**

BEV iView felvétel

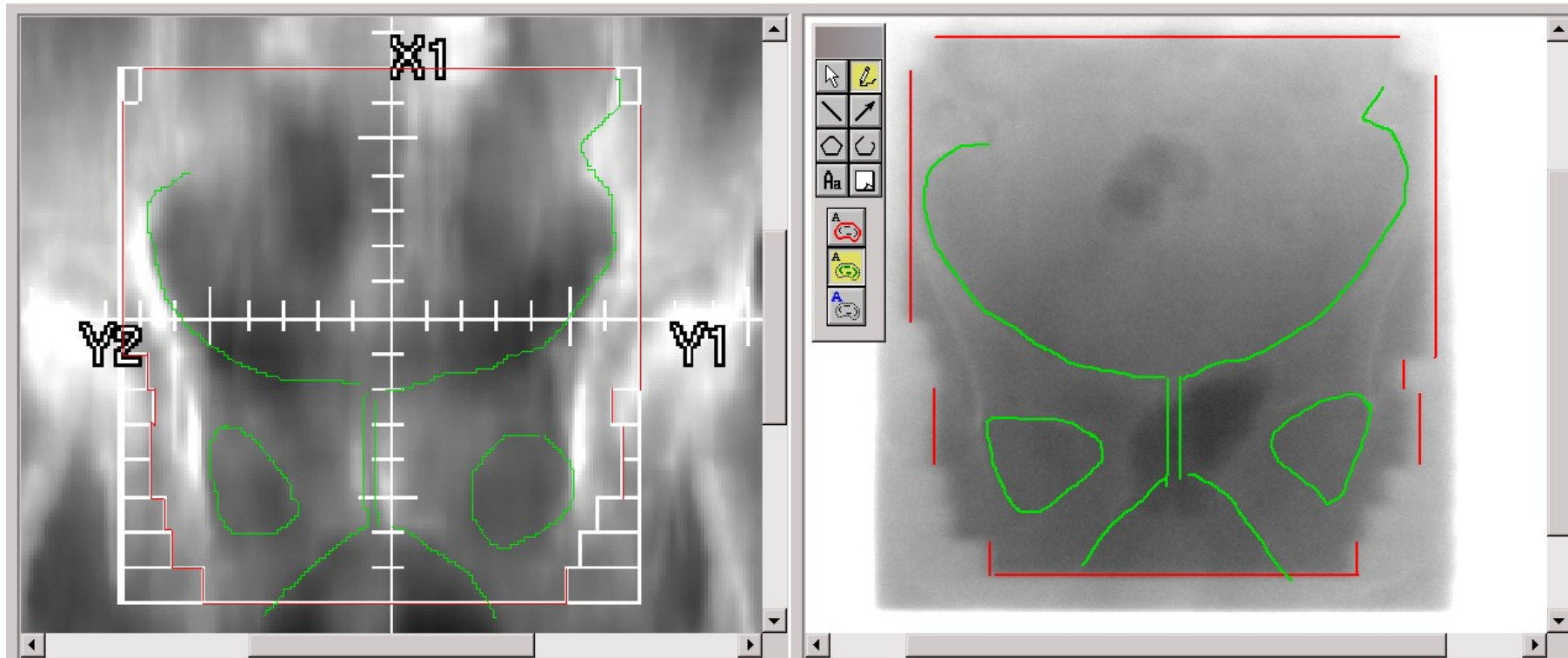
BEV - iView

BEV - tervezőrendszerből
DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

iView - kezelés közben

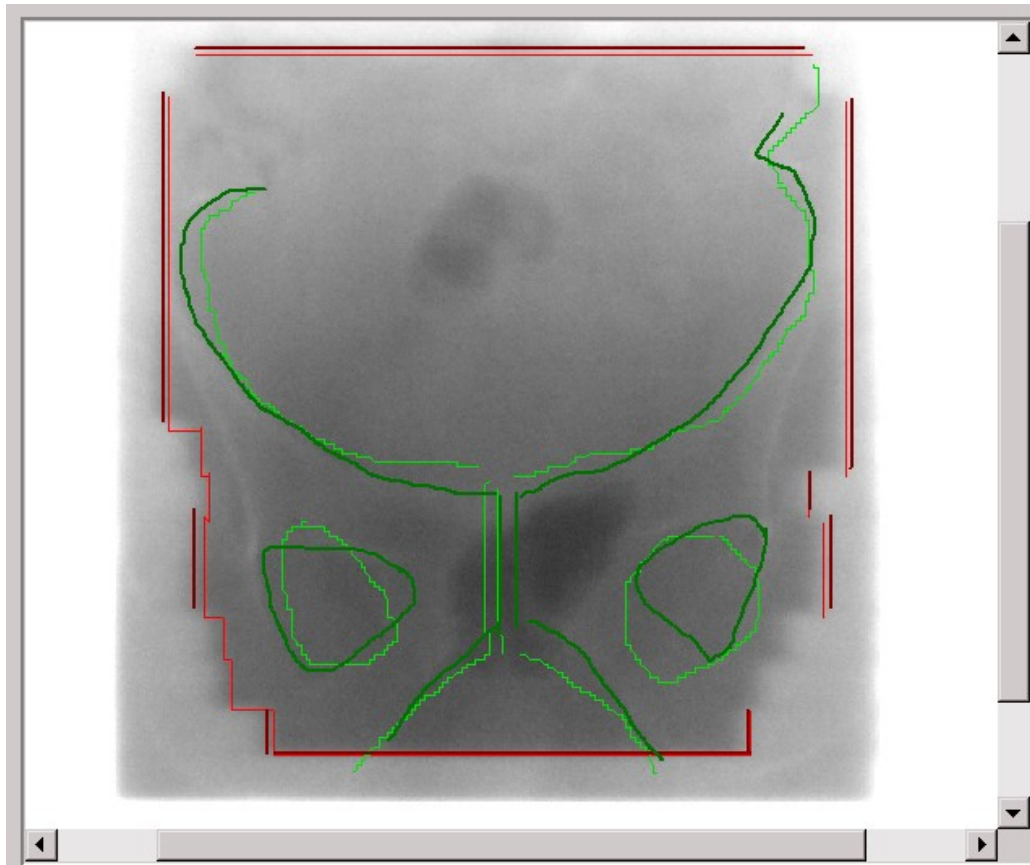
Mező, anatómia

DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

Mező, leaf, anatómiai képletek

Illesztés, eltérés

Template Matching

Step 1

Match field edge

Use left mouse button to shift

Done

Step 2

Match anatomy

Use left mouse button to shift

Use right mouse button to rotate

Done

Results

Anatomy displacement relative to the field edge

Horizontal (mm):	+1.7	
Vertical (mm):	+0.0	
Rotation (degrees):	+0.0	

Help OK Cancel

DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

Korrekción

BEV - iView

DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

Mozgó kép

Image Guided Radiation Therapy (IGRT)

Linac
kollimátora
(MV)

Rtg cső (kV CBCT)

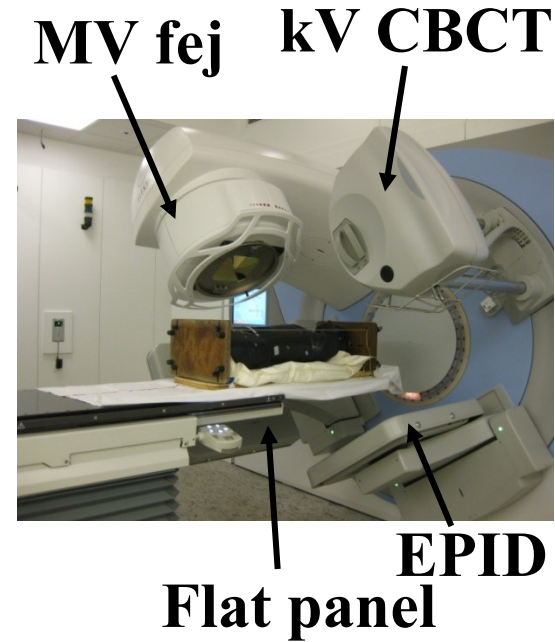
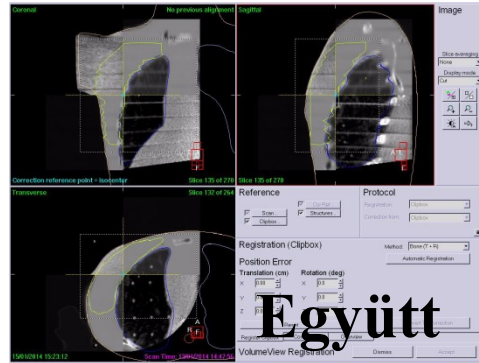
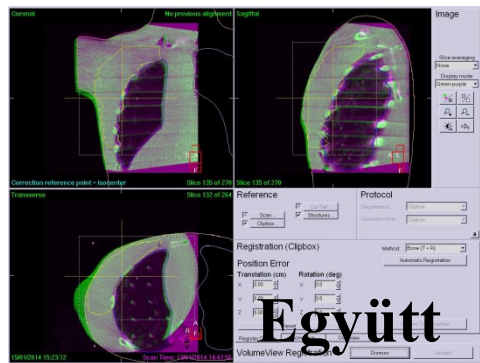
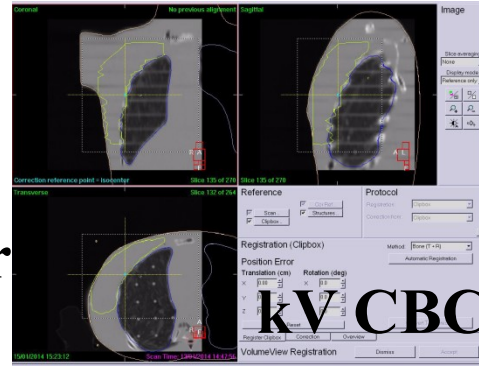
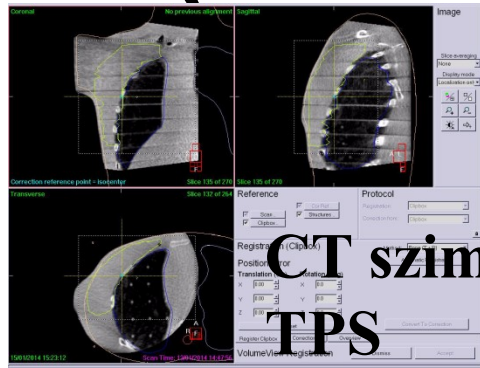
Flat panel

EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

EPID

Image Guided Radiation Therapy (IGRT)

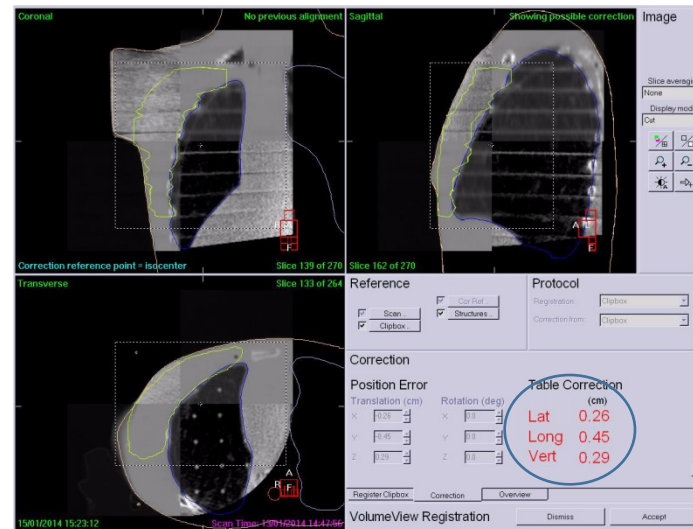
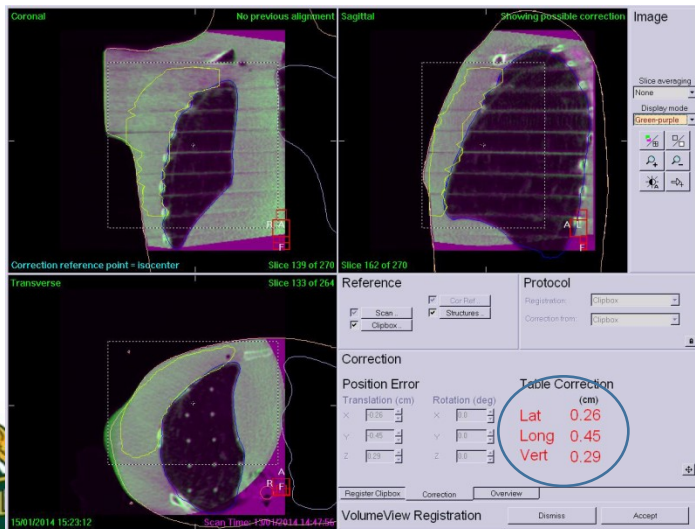

XVI. X-ray Volume Imaging

DEBRECENI
EGYETEM
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

Illesztés

- Clipbox
- Automatikusan (csontra, lágyrészre)
transzláció, rotáció
- Manuálisan

Korrekció

kV CBCT → Mosaiq (R&V)

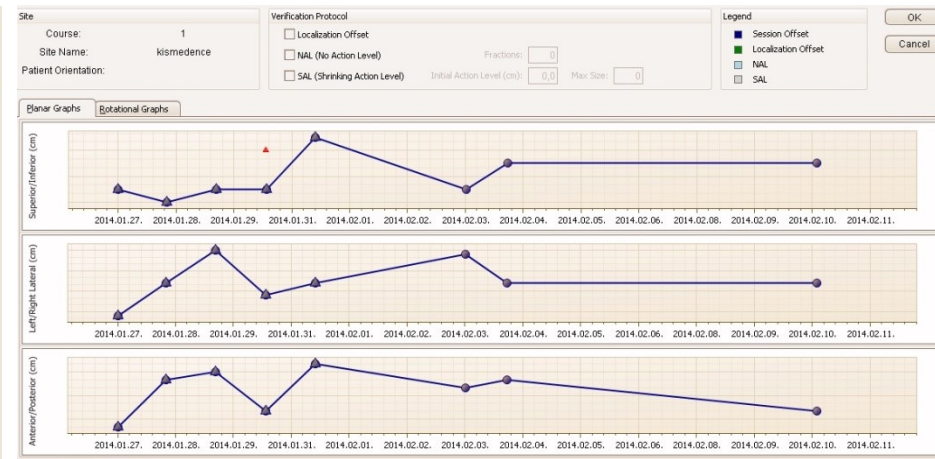
Course: 1 Status: Inactive Exclude
Site Name: kismencede Source
Patient Orientation:

Site / Image List

Sts	Description	Date	Time	Superior	Lateral	Anterior	Coronal	Sagittal	Transverse	Mag
				cm	cm	cm	deg	deg	deg	
	Localization (Current)	2014.01.31	12:20	Sup 0,0	LR 0,1	Pos 0,2				0,2
	Third Party	2014.02.03	12:26	Inf 0,1	LR 0,8	Ant 0,0				0,8
	Third Party	2014.02.04	8:17	Sup 0,1	LR 0,1	Ant 0,1				0,2
	Third Party: XVI	2014.02.10	12:51	Sup 0,1	LR 0,1	Pos 0,3				0,3

Localization Offset (Anatomy)

	Current (cm)	Additional (cm)	New (cm)
Superior/Inferior:	Superior 0,0	Superior 0,0	Superior 0,0
Right/Left:	Left 0,1	Left 0,0	Left 0,1
Anterior/Posterior:	Posterior 0,2	Anterior 0,0	Posterior 0,2

Táblázat

**DEBRECENI
EGYETEM**
ONKORADIOLÓGIAI KLINIKA

Grafikon

Eredmény

- Korszerű berendezés, megfelelő bunkerben
- Magas szintű dozimetria
- Szakszerű besugárzástervezés
- Gondos betegrögzítés

- Pontos kezelés $\Rightarrow$ jó terápiás eredmény
minimális komplikáció
- Beteg sugárvédelve még sugárkezeléskor is!

Köszönöm szépen a figyelmet!

